

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ОДЕРЖАНО
30.09.2021
Бхідний № 525

ВІДГУК

**офіційного опонента КАЛЬЧЕНКА СЕРГІЯ ВОЛОДИМИРОВИЧА
на дисертаційне дослідження Варченко Ольги Олександрівни
«ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ ЛАНЦЮГІВ В УКРАЇНІ», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові
науки спеціальності 051 "Економіка"**

Вивчення тексту дисертації здобувача та опублікованих наукових праць за тематикою дослідження, стали підставою для характеристики основних результатів дисертаційного дослідження та визначення його відповідності критеріям, викладеним Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами Постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 р. № 979).

Актуальність теми дисертаційного дослідження та зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Необхідність трансформації системи організаційно-економічних засад функціонування агропродовольчих ланцюгів визначається низкою чинників як галузевої специфіки агропродовольчого виробництва, так й впливом чинників зовнішнього середовища. Очевидно, що в цьому секторі економіки повільніше відбувається оборот капіталу; порівняно із крупними постачальниками засобів виробництва, торговими мережами та заготівельними організаціями позиції численних сільськогосподарських товаровиробників на ринку є більш слабкими; висока залежність кінцевих результатів виробництва у сільському господарстві від рівня розвитку та інтегрованості його у переробну сферу та об'єкти логістики; в агропродовольчому виробництві спостерігається високий ступінь підприємницького ризику, пов'язаного із погодними умовами, фітосанітарною та епізоотичною ситуацією, значними коливаннями кон'юнктури внутрішнього та світового ринку агропродовольчої продукції; об'єктивною необхідністю порівняно із іншими галузями реального сектору економіки в сільському господарстві ринковий механізм більшою мірою потребує формування дієвої системи інструментів регулювання.

Окрім цього, активізація експортної діяльності вітчизняних операторів та посилення їх позицій за окремими видами культур зумовлює обґрунтування інструментів щодо формування раціональної поведінки при формуванні ланцюгів поставок агропродовольства, розробці виробничих програм, а також максимально повного використання можливостей на зовнішніх ринках з метою використання прояву синергетичних ефектів від цієї діяльності та їх

позитивного впливу на модернізацію виробничої бази та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Актуальність представленої теми дисертаційного дослідження підвищується ще й тим, що рівень задоволення споживчого попиту на внутрішньому ринку агропродовольства погіршується внаслідок зниження купівельної спроможності населення, що вимагає запровадження адекватних інструментів підтримки на внутрішньому ринку. Одночасно із цим, відбувається процес більш привабливої цінової кон'юнктури внутрішнього ринку за окремими видами агропродовольства, низька результативність існуючих інструментів державної підтримки, що потребує науково обгрунтованого підходу до розробки більш дієвої системи заходів та інструментів регулювання діяльності учасників ланцюга поставок агропродовольства.

Теоретико-методичні розробки автора, науково-практичні рекомендації, спрямовані на удосконалення організаційно-економічних засад функціонування агропродовольчих ланцюгів, а також численні публікації здобувача, дозволяють судити про високу актуальність теми дисертаційного дослідження Варченко Ольги Олександрівни.

Дисертаційна робота виконана в межах тематики науково-дослідних Білоцерківського національного аграрного університету, а саме: теми «Економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємств АПК» (державний реєстраційний номер 0110U002313), де автором досліджено напрями та інструменти державної підтримки аграрного сектору економіки й обгрунтовано пропозиції щодо їх модернізації на рівні сільського господарства та харчової промисловості; «Формування та розвиток агропродовольчих ланцюгів поставок в Україні: міжгалузеві аспекти дослідження» (державний реєстраційний номер 0120U103841), де автором проаналізовано особливості формування доданої вартості в сільському господарстві, харчовій промисловості та торгівлі й запропоновано напрями підвищення їх конкурентоспроможності на принципах сталого розвитку, інноваційності та кооперації, удосконалення форм і важелів державного регулювання, залучення до ланцюгів поставок агропродовольства дрібних сільгосптоваробників.

2. Обгрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Детальне ознайомлення із дисертацією Варченко О.О. дозволяє зробити висновок, що логіка дослідження визначена її метою та завданнями. Структура роботи послідовно розкриває вирішення поставлених завдань, які дозволили автору провести поглиблене дослідження теоретико-методичних засад та

розроблення системи організаційно-економічних засад забезпечення функціонування агропродовольчих ланцюгів на принципах сталості та інноваційності в умовах нестабільності глобальної цінової кон'юнктури, виокремити теоретичні, методологічні та практичні аспекти їх впливу на його результативність. Обґрунтованість наукових висновків, положень і рекомендацій, викладених у дисертаційному дослідженні, та їх достовірність підтверджується чітким окресленням об'єкту і предмету дослідження.

При проведенні дослідження автором вивчено та узагальнено значний масив наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців з питань формування та функціонування агропродовольчих ланцюгів, який дозволив обґрунтувати позицію автора на необхідності трансформації існуючих організаційно-економічних інструментів та заходів з метою забезпечення оперативної гнучкої адаптації операторів до кон'юнктури світового та внутрішнього ринку.

Обґрунтованість представлених в дисертаційній роботі висновків та положень підтверджується кваліфікованим аналізом та опрацюванням численних публікацій, присвячених досліджуваній проблемі, репрезентативністю вихідної інформації, коректним використанням економічних методів дослідження, а також успішною апробацією одержаних результатів. Все це в сукупності дозволило здобувачеві забезпечити достатньо високий рівень достовірності проведеного дослідження, обґрунтованості одержаних наукових результатів та пропозицій, спрямованих на успішне вирішення поставлених в дисертаційному дослідженні завдань.

Теоретичною та методичною основою дослідження стали праці класиків економічної науки, результати фундаментальних досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Інформаційна база дослідження сформована на основі диверсифікованих джерел інформації: дані та аналітичні звіти Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України; статистичні дані та результати досліджень міжнародних організацій (Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, Міністерства аграрної політики США), а також інформаційні ресурси мережі Інтернет та ін.

Проведене дослідження базується на сучасній методології наукового пізнання, забезпечується використанням комплексу методів економічних досліджень: абстрактно-логічного, монографічного, розрахунково-конструктивного, економіко-статистичних методів, методу порівняльного аналізу. Ступінь достовірності та обґрунтованості виконаного дисертанткою дослідження підтверджується апробацією його результатів на міжнародних науково-практичних конференціях, опублікуванням достатньої кількості наукових праць.

Вищезазначене дозволило здобувачці забезпечити достатню високу ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі.

3. Оцінка структури та обсягу дисертації. Дисертація оформлена згідно діючих вимог. Дисертаційна робота Варченко О.О. складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерелі.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, наведено оцінку ступеню її розробки, подано мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, елементи наукової новизни, розкрито теоретичне та практичне значення дослідження, його теоретико-методичну основу та інформаційну базу, а також результати апробації дослідження.

У першому розділі «**Наукове обґрунтування засад і механізмів міжгалузевого збалансування продуктових ланцюгів в агропродовольчому секторі економіки**» автором на основі еволюційного розвитку концепції ланцюгів цінності уточнено дефініцію агропродовольчий ланцюг поставок. Доведено, що агропродовольчі ланцюги як складна структура об'єднує взаємопов'язані та взаємозалежні виробництва, а також галузі та підгалузі сільського господарства, переробки, сервісу, торгівлі, заклади громадського харчування, основою збалансованого розвитку яких є забезпечення еквівалентності обміну за економічно обґрунтованими цінами на кожному його рівні.

Обґрунтовано, що дослідження процесу створення доданої вартості агропродовольчими ланцюгами необхідно проводити на рівні кожного його учасника та в цілому, що потребує удосконалення складових інформаційно-аналітичного забезпечення. Автором запропоновано напрями удосконалення системи звітності про витрати і результати виробництва: зміна порядку групування інформації для її отримання по відповідних категоріях системи національних рахунків, зокрема, визначення випуску продукції методом «витрати-випуск» та витрат на виробництво продукції за економічними елементами; застосування фінансової концепції звітності, що містить інформацію про залишки, понесені витрати при виробництві та реалізації продукції, за економічними елементами, фінансові результати підприємства; виділення показника доданої вартості в обліково-фінансовій звітності економічних суб'єктів окремим рядком.

У другому розділі «**Сучасний стан та тенденції формування ланцюгів вартості в агропродовольчому секторі економіки України**» досліджено еквівалентність міжгалузевих відносин в агропродовольчому ланцюзі на основі розрахунку величини проміжного споживання, валової доданої вартості та

випуску продукції, що відображається в системі національних рахунків. Розраховано величину втрат на рівні кожного учасника агропродовольчого ланцюга шляхом порівняння номінальної та реальної величини валової доданої вартості, що сприятиме об'єктивному визначенню величини втрат від порушення еквівалентності обміну.

Заслуговують на увагу практики одержані автором результати дослідження щодо вивчення особливостей формування величини доданої вартості на кожному рівні учасника ланцюга поставок в міжгалузевому та галузевому аспектах. Окрім цього, запропонований методичний підхід розрахунку втрат від нееквівалентності обміну між учасника агропродовольчого ланцюга доцільно використовувати для оперативного реагування у напрямі удосконалення економічних взаємовідносин.

Досліджено особливості формування агропродовольчих ланцюгів на зовнішніх ринках та обґрунтовано напрями забезпечення конкурентоспроможності агропродовольчих ланцюгів на основі стимулювання розвитку галузей харчової промисловості, підвищення інноваційності сільського господарства, модернізації державної підтримки нарощення виробництва сільськогосподарської продукції з високим рівнем доданої вартості та продукції.

У третьому розділі **«Обґрунтування напрямів удосконалення організаційно-економічних засад функціонування агропродовольчих ланцюгів поставок в умовах невизначеності»** доведено, що існує необхідність у формуванні інформаційного масиву даних щодо рівня цін на всіх етапах товароруку сільськогосподарської продукції на основі уніфікації форм статистичної звітності та методичних підходів, запропоновано внесення змін у форми статистичної звітності. Розрахована величина держпідтримки за приросну корову для групи селянських господарств, які утримують 3 корови і більше молочної продуктивності.

З метою створення сприятливих умов для трансформації товарних ОСГ у підприємницькі структури доцільно для господарств населення, що здійснюють продаж сільгосппродукції, передбачити запровадження спрощеної системи оподаткування по відношенню до фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють свою діяльність на основі патентів (ліцензій).

Обґрунтовано на державному рівні передбачити державні програми підтримки суб'єктів харчової промисловості, та запропоновано запровадження регіональних державних програм підтримки підприємств харчової промисловості в межах реалізації стратегії смарт-спеціалізації.

Обґрунтовано раціональні варіанти формування економічних відносин між учасниками обслуговуючого молочарського кооперативу, а саме: реалізація

молока кооперативом за договором комісії за умови участі кооперативу в розрахунках з покупцем; реалізація молока кооперативом за договором комісії без його участі в розрахунках з покупцем; обмін паями, що сприяє мінімізації податкових платежів і подвійного оподаткування не відбувається.

Систематизовано вимоги роздрібних мереж до постачальників сільськогосподарської продукції та визначено модель логістичного центру на основі дотримання принципів державно-приватного партнерства, який об'єднує всі логістичні й виробничі процеси, а також збут і торгівлю сільськогосподарською продукцією на товарній біржі.

4. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Наукова новизна сформульованих в дисертаційній роботі основних положень, висновків і рекомендацій полягає в тому, що в сукупності вони вирішують важливу наукову проблему – поглиблення теоретико-методичних засад та розроблення системи практичних заходів щодо розробки системи організаційно-економічних засад функціонування агропродовольчих ланцюгів в умовах нестабільності глобальної цінової кон'юнктури.

Найсуттєвішими науковими результатами дисертаційного дослідження, які характеризуються науковою новизною, є наступні:

удосконалено:

показники інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу агропродовольчого ринку, які на відміну від існуючої методики передбачають їх формування на основі ланцюгового підходу створення вартості, що вимагає відновлення статистичного спостереження за оптово-роздрібними продовольчими ринками, товарними біржами, подання інформації про рівні цін та обсяги збуту на всіх етапах товароруку агропродукції, що сприятиме оперативному реагуванню всіх учасників ланцюга поставок на зміни кон'юнктури;

рекомендації щодо формування регіонального логістичного інтегрованого розподільчого центру сільськогосподарської продукції на основі механізму державно-приватного партнерства, який на відміну від існуючих характеризується можливістю об'єднати в єдиний логістичний ланцюг виробничі та технологічні процеси, збут продукції через товарні біржі, а також надання інформаційно-аналітичних, консалтингових і фінансових послуг, що сприятиме підвищенню цінності товарного потоку на кожному рівні агропродовольчих ланцюгів;

набули подальшого розвитку:

інтерпретація поняття «агропродовольчих ланцюг поставок», який на відміну від існуючих підходів передбачає сукупність етапів створення продукту

або послуги від ідеї до доставки кінцевим споживачам, діяльність яких є цілеорієнтованою, прозорою, справедливою у розподілі ризиків і вигід, з метою додержання вимог концепції сталого розвитку, інноваційного забезпечення усіх етапів ланцюга, що сприятиме веденню ресурсоощадного виробництва та створенню доданої вартості, формуванню конкурентних переваг продукції, досягненню економічних інтересів кожним учасником та більш ефективного задоволення потреб кінцевих споживачів;

економічні умови функціонування агропродовольчих ланцюгів, що характеризують взаємовідносини його учасників щодо забезпечення процесу виробництва, переробки та реалізації продукції на основі обміну рівнозначними вартостями, розвиток яких повинен передбачити: розширення чисельності їхніх учасників шляхом приєднання до ланцюга господарюючих суб'єктів із закінченим циклом виробництва; розширення контингенту продуцентів первинної продукції, що приєдналися до процесів впровадження принципів НАССР; розвитку сільськогосподарських кооперативів та розробки заходів з трансформації ОСГ у малі підприємницькі структури, що сприятиме їх сталості та конкурентоспроможності;

систематизація факторів, що впливають на формування величини доданої вартості в ланцюгах поставок окремих видів сільськогосподарської продукції (індекс інфляції, витрати на амортизацію необоротних активів, орендну плату, прибуток на одиницю продукції, прибуток на одиницю площі), охарактеризовано їх прояв і взаємозв'язки, обґрунтовано напрями впливу на сталість ланцюга, що дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо забезпечення еквівалентності обміну між його учасниками;

ідентифікація факторів, що впливають на розвиток кооперації позитивно (відхід від існуючого поділу кооперативів, вдосконалення їхньої організаційно-правової структури, надання більшої свободи у господарській та фінансовій діяльності) та негативно (відсутність належної кооперативної освіти, нестача обсягу та інструментів державної фінансової підтримки на етапі становлення сільськогосподарської кооперації, несприятливі умови оподаткування їх діяльності, неузгодженість щодо статусу «неприбуткова організація», низька орієнтації до формування партнерських довгострокових відносин, відсутність нормативно-правового забезпечення регулювання кооперативного руху), урахування яких є обов'язковим при створенні сільськогосподарських кооперативів та формуванні стійких взаємовигідних відносин між партнерами інтегрованого об'єднання.

Висвітлені у дисертації наукові положення, висновки та практичні рекомендації повністю вирішують поставленій автором перелік завдань та визначають факт досягнення мети дисертаційного дослідження.

5. Наукове та практичне значення роботи, використання результатів дослідження

Наведені у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації мають теоретичну та практичну значущість.

Наукова цінність результатів проведеного дослідження полягає в тому, що викладені теоретичні положення дозволяють сформулювати єдиний теоретико-методичні підходи до формування системи організаційно-економічних засад функціонування агропродовольчих ланцюгів в умовах коливань світових та внутрішніх цін з метою забезпечення їх конкурентоспроможності на основі принципів сталого розвитку та економіки знань.

Основні наукові результати, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження набули практичного застосування у роботі центральних органів державної влади України, зокрема:

пропозиції автора щодо підвищення конкурентоспроможності та сталості агропродовольчих ланцюгів поставок із високою доданою вартістю на основі посилення розвитку інтеграції та кооперації із фермерськими господарствами сімейного типу були використанні Департаментом агропромислового розвитку Київської обласної державної адміністрації при розробці Комплексної програми розвитку сільського господарства та сільських територій на період 2021–2023 роки «Дієвий аграрій – успішна громада» (довідка № 02-02.1-1/1515 від 31.12.2020 р.);

пропозиції автора щодо запровадження дотації за приросну голову корів м'ясного напрямку продуктивності, що сприятиме нарощенню поголів'я великої рогатої худоби спеціалізованих м'ясних порід, формуванню стабільної сировинної бази м'ясопереробних підприємств і, відповідно, збільшенню доданої вартості в м'ясопродуктових ланцюгах поставок були розглянуті та прийняті до практичного застосування підприємствами Національної асоціації виробників м'яса та м'ясопродуктів України «Укрм'ясо» (довідка № 46-01/6 від 12.02.2021 р.);

при розробленні методики моніторингу ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, що передбачає ведення спостереження за низкою показників товароруку від виробника до кінцевого споживача та були використані при складанні щотижневих кон'юктурних оглядів ринків сільськогосподарської продукції компанією «УкрАгроКонсалт» (довідка № 41-02/7 11.02.2021 р.);

теоретичні положення дисертаційної роботи щодо обліку та оподаткування доданої вартості суб'єктів господарювання, які є учасниками агропродовольчого ланцюга, використовуються у навчальному процесі Білоцерківського національного аграрного університету, зокрема при викладанні дисциплін

«Вартісно-орієнтоване управління», «Фінансовий менеджмент», «Логістика»(довідка № 01-12/423 від 07.06.2021 р.).

6. Повнота викладення положень дисертації у опублікованих працях.

За темою дослідження опубліковано 14 статей у наукових фахових виданнях (загальний обсяг 15,19 друк. арк., особисто автору належить 14,07 друк. арк.), зокрема: 8 статей у наукових фахових виданнях (загальним обсягом 10,81 друк. арк., автору належить 10,41 друк. арк.), 4 статті у виданнях іноземних держав (загальним обсягом 3,97 друк. арк., автору належить 3,25 друк. арк.) та 2-х тезах конференцій (загальним обсягом 0,41 друк. арк.).

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

1. Підтримуючи думку автора щодо створення логістичного інтегрованого розподільного центру сільськогосподарської продукції на основі механізму державно-приватного партнерства, на основі якого передбачається розвиток такого каналу продажу як товарна біржа. Очевидно, що відсутність позитивних змін у активізації діяльності товарних бірж зумовлена сукупністю чинників, однак поза увагою автора залишилася питання формування системи відповідних знань та навичок у економічних суб'єктів щодо організації торгівлі та повного використання можливостей цього каналу, зокрема, хеджування цінових ризиків.

2. Позитивно оцінюючи розробки автора щодо залучення малих товарних ОСГ у конкурентоспроможні ланцюги поставок на основі розробки комплексу заходів щодо надання доплати за приросну корову для суб'єктів усіх форм господарювання та селянських домогосподарств. Дисертанткою розрахована величина держпідтримки за приросну корову для групи селянських господарств, які утримують 3 корови і більше молочної продуктивності, однак потребує додаткового обґрунтування джерел фінансування та можливості щодо реалізації.

3. Цікавим є запропонований автором підхід до розробки моделей формування взаємовідносин у молочарському кооперативі на основі урахування економічного інтересу його учасниківтарозрахунку раціональних закупівельних цін на молоко, які забезпечують достатній рівень рентабельності роботи партнерів кооперативу. однак їх реалізація потребує додаткового обґрунтування та уточнення. Особливо визначення інтервалів зміни коефіцієнта співвідношення величин прибутку партнерів α , яка визначає межі дотримання економічних інтересів суб'єктів майбутньої інтегрованої структури.

4. Слушною є позиція дисертантки щодо запровадження регіональних державних програм підтримки підприємств харчової промисловості в межах реалізації стратегії смарт-спеціалізації та перелік інструментів щодо стимулювання діяльності щодо модернізації виробничої бази. Вважаємо, що доцільно було б на окремого локальному рівні провести розрахунок ймовірної величини такої підтримки.

5. Високо оцінюючи здобутки автора щодо розробки паритетних (еквівалентних) взаємозв'язків між учасниками агропродовольчих ланцюгів дисертанту необхідно було б здійснити оцінку ефективності законодавчих актів, які регулюють цей процес. На нашу думку це б суттєво підсилило б теоретичну складову дисертаційного дослідження.

Однак, зазначені вище зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Варченко Ольги Олександрівни та не знижують її наукового та практичного значення.

8. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація відповідає встановленим вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій, є самостійно виконаним науковим дослідженням

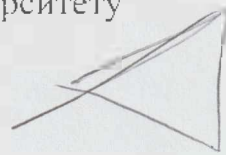
Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Наукові положення, висновки і пропозиції щодо розробки організаційно-економічних засад функціонування агропродовольчих ланцюгів сформульовані й обґрунтовані автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використані лише ті положення, які є особистими розробками здобувача.

9. Загальний висновок.

Дисертація Варченко Ольги Олександрівни на тему: «Організаційно-економічні засади функціонування агропродовольчих ланцюгів в Україні» є завершеним науковим дослідженням, відзначається науковою новизною і практичною цінністю. Обґрунтованість основних наукових положень, висновків і пропозицій узгоджується із темою дисертації. Дисертація є завершеною, цілісною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, яка має теоретико-методичне та практичне значення для розробки заходів щодо удосконалення організаційно-економічних засад функціонування агропродовольчих ланцюгів. Опубліковані наукові праці відповідають змісту дисертації та у повній мірі характеризують науковий доробок автора. Виявлені зауваження та пропозиції не знижують загального високого рівня дисертаційного дослідження.

Отже, враховуючи актуальність теми, наукову новизну, теоретичне обґрунтування, вихідні положення, практичне значення, а також одержані результати дисертаційного дослідження, можна зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Варченко Ольги Олександрівни на тему «Організаційно-економічні засади функціонування агропродовольчих ланцюгів в Україні», відповідає чинним вимогам, які висуваються до кандидатських дисертацій (пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567), а її автор, Варченко Ольга Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 – «Економіка».

Офіційний опонент:
професор кафедри бізнес-консалтингу
та міжнародного туризму
Таврійського державного аграрного університету
імені Дмитра Моторного,
доктор економічних наук, професор

С.В. Кальченко

Підпис Кальченко С.В. засвідчую
Начальник відділу кадрів
Таврійського державного
агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного

А.В. Терещенко